

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2013 – Volume 22, Issue 4, pp. 113–124
URN:NBN:NL:UI:10-1-114627

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Igitur publishing, in cooperation
with Utrecht University of

Applied Sciences, Faculty of Society and Law

Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Anja Steenbekkers & Lotte Vermeij (Eds.). **De
dorpenmonitor. Ontwikkelingen in de leefsituatie
van dorpsbewoners.** Den Haag: Sociaal en Cultureel
Planbureau, 2013, 337 p., € 36,50.
ISBN 9789037706345

BOOKS

TON NOTTEN

Prof. dr. Ton Notten studeerde theologie en
andragologie, doceerde in parttime-combinaties
aan de Universiteit van Amsterdam, de Vrije
Universiteit Brussel en aan de Hogeschool van
Amsterdam. Na zijn pensionering (2011) zet hij
zijn werk als lector Opgroeien in de Stad aan de
Hogeschool Rotterdam deeltijds voort.
E-mail: a.notten@tip.nl

UITDAGINGEN VAN EN AAN DE KRIMPREGIO'S

Wat bracht mij nou in lichte verwarring toen
ik, geboren in de Gelderse Achterhoek als
oudste zoon van een sober levend katholiek
gezin van acht kinderen en inmiddels ruim vier
decennia woonachtig te Amsterdam, op m'n
65ste verjaardag van mijn zussen en broers de
vraag kreeg voorgelegd: "ie komp noo toch wà

trug hè?" Met pensioen immers. Bijna allemaal
wonen zij nog in die streek, en ze hadden daar
kinderen gekregen van wie er een stevig aantal
het meer of minder ver aan de andere kant van
de IJssel had gezocht, en gevonden. Geroepen
door Hem daarboven, en pre-puberaal, was
ik zelf in 1958 naar een seminarie elders
in het land gegaan; het jaar ervoor was ik
redelijk goed bijgeschoold door het hoofd van
de lagere school in het rede- en taalkundig

BOOKS

ontleden, want dat heb je nodig voor die dode talen Grieks en Latijn. "Schoolgeschiktheid" zou dat later heten. Priester worden, die ambitie, nee die beschikking had je maar te volgen, ze paste geheel in de regionale en maatschappelijke kaders van toen, en in de bijbehorende angst- en intimidatie-ideologie; je daarin voegen betekende in zekere zin het ontstijgen eraan, maar dat zie je pas later. Het merendeel van mijn lagere school-klasgenoten (van de ene RK school voor jongens wier eerste letters van hun achternamen liepen van a tot en met n. Het tweede deel van het alfabet bezocht de andere jongensschool, volgens ons een school voor dom klompenvolk; boeren- en onderklassekinderen, 't werd me drie jaar geleden nog door een oud-plaatsgenoot bevestigd. De pastoor en de schoolhoofden stelden die sorteeregels op. Openbaar onderwijs had je sinds 1917 in de vanouds Roomse enclave Groenlo niet meer, wel een klein protestants schooltje, een Jodenschooltje was na de oorlog niet meer nodig. En uiteraard een hele grote lagere meisjes- en huishoudschool, een gemengde bewaarschool en een meisjesweeshuis, alle vier geleid door zwaargesluisde nonnen waarbij hedendaagse boerka's frivol afsteken. Ik moest overigens halverwege mijn basisonderwijs wisselen van school – er was aan het begin van de jaren vijftig in mijn geboorteplaats iets met de vruchtbaarheid van de m-tot-z-moeders. Wat 'n teleurstelling!). Het merendeel van mijn 37 klasgenoten ging dus door naar een opleiding tot machinebankwerker, naar een

landbouwopleiding, enkelen naar de ulo, en één of twee naar de hbs. Die keuzes hingen regelrecht samen met de positie van de ouders: boeren, arbeiders, middenstanders, en een dun bovenlaagje. We weten het: een kind van een arts of een notaris had in die tijd een vijftienmaal grotere kans om in het voorbereidend hoger onderwijs terecht te komen. De citoetoets, die daarop en daartegen kon gaan variëren, kwam er pas in 1968. Nogmaals, of ik anders dan door mijn roeping ooit uit de Achterhoek vandaan gekomen was, is een vraag naar de aard en de mate van bevordering van de opwaartse mobiliteit door en binnen de stramien van de regio zelf. En hoe het zou zijn gegaan als ik 11 kilometer verder geboren was, in het door en door protestantse Winterswijk, tja, een roerige bijna vijfhonderdjarige geschiedenis van prins-, hertog- en bisdommen, eveneens tegen de Duitse grens: ik zou het niet weten.

Het alternatieve ontstijgen aan de solide maatschappelijke kaders in de uithoeken van het land kwam pas tien jaar later op gang, in de jaren zestig van de vorige eeuw, langs het bekende laddertje van hbs, kweekschool, deeltijdse middelbare opleidingen. Mick Matthys, in 1945 geboren in het Oost-Vlaamse Maldegem, ook een gewezen seminarist, opgeklommen langs het vakbondsvormingswerk en na een universitaire opleiding jarenlang werkzaam aan de Universiteit Utrecht, verdedigde nèt op z'n 65ste een indringend proefschrift

over de betekenis van de arbeidersonderwijsafkomst voor de levensloop en de loopbaan van 32 universitair afgestudeerden. Hun afscheid van het werkmilieu was pijnlijk, men bleef loyaal en dankbaar naar de ouders, maar de vervreemding van de geboortestreek bleef. Terugkomen? Alleen de vraag al wekt verwarring.

Matthys' werk (2010) ligt in het verlengde van het onderzoek van Jan Brands (1992). Beiden richtten zich op de jaren zestig. En de Twentenaar Frederik van Heek startte zijn klassieke onderzoek in die tijd. De titel van zijn boek *Het verborgen talent* (1968) had hij van een vraagteken kunnen voorzien: jongens uit arbeidersgezinnen ontbrak het immers niet aan talent, maar eerder aan parate schoolgeschiktheid voor het middelbaar onderwijs. Thuis en in het primair onderwijs was hun die niet bijgebracht. Net zo min als de codes, de omgangsvormen en de vaardigheden waarover doorzetters zouden moeten beschikken om te kunnen doorleren en in hogere kringen te overleven.

Heel zachtjes begonnen oude sorteerkaders te slijten, tegelijk kwamen er andere hindernissen bij, en opgeteld bij elkaar heten ze vandaag *krimpregio's*.

Een onafwendbaar proces van zo'n vijftig jaar. Nee, het proces bestond al wel, maar het stagneren begon regio's-vergelijkenderwijs op te vallen. In krimpregio's verstilden dorpen,

werden traditionele fabrieken gesloten, de bevolking nam er af en ze kreeg trekken van vergrijzing en ontgroening. Schooltjes werden te klein, in aantal, variëteit en kwaliteit. In februari 2013 adviseerde de Onderwijsraad om vanaf 2019 basisscholen met minder dan honderd leerlingen te sluiten. Dat zijn er momenteel zo'n 1500, van de 6897, 21% van de scholen. De ondertitel van het rapport van de raad wilde uitdagen: *Sterk en pluriform onderwijs in tijden van krimp*. Te kleine scholen zijn te duur, hun kwaliteit staat onder druk. Te duur: een school met in totaal 23 leerlingen, de huidige ondergrens, kost jaarlijks 247.000 euro, en een klas in de Randstad met 23 leerlingen 92.000 euro. De kwaliteit: veel ouders willen maatwerk voor hun kinderen, zoals een scherpe citotoets-voorbereiding, taal, rekenen en Engels, en minischooltjes bieden die niet altijd. Leg het advies van de raad onder het vergrootglas, en u ziet het: ongeveer 45% van de basisscholen in zogeheten krimpregio's zou dicht moeten, en het dalende geboortecijfer voert dat percentage verder op. En zo loopt het platteland nog meer leeg dan door die opgedoekte postkantoor-tjes en kleine winkel- en uitgaanscentra. Ouders in dichtbevolkte regio's hebben meer keuzemogelijkheden, scholen ondervinden daar niet zelden scherpe concurrentie waarbij een Artikel 23-praktijk op gespannen voet staat met een postcodebeleid. De VVD-staatssecretaris van Onderwijs bepleitte, net als de Onderwijsraad, in lijn met dit beleid, weldoordachte (en financieel geprikkelde) samenwerking tussen basisscholen

BOOKS

in dunbevolkte gebieden. Ook tussen openbare en bijzondere scholen. Christelijke partijen, groot en klein, zijn tegen: "Een kleine school in een kleine gemeenschap is van een onschatbare waarde" (vgl. Notten, 2013a).

Terzijde: "Artikel 23" verwijst niet naar de kostbare ondergrenzen van kleine scholen, maar naar het eerder aangeduide Grondwetsartikel uit 1917. Toen wonnen de confessionele partijen in het Parlement, in ruil voor hun pruilende instemming met het mannen-, in hetzelfde jaar, en het vrouwenkiesrecht, in 1919. Wat leverde een halve eeuw Schoolstrijd op: gelijke rechten én gelijke bekostiging voor het Openbaar en het Bijzonder Onderwijs (België kent in zijn Grondwet een vergelijkbaar Artikel 24). De Verenigde Staten kennen wèl gelijke vestigingsrechten voor *public* en *private* scholen, in de vergeleken met de onze, omgekeerde verhoudingen van respectievelijk 70 en 30% (en die huidige Amerikaanse percentages zijn weer gelijk aan de Nederlandse van honderd jaar geleden), maar géén gelijke bekostiging. Een Amerikaans, *coast-to-coast*-openbaar onderwijsbeleid bestaat niet, en het is, vijftig-staten-afhankelijk, niet zelden tamelijk armoedig. De Amerikaanse hoogleraar Rechtsfilosofie Martha Nussbaum sprak pasgeleden haar oprechte verbazing uit over ons Artikel 23: "[...] ik hoorde onlangs dat de Nederlandse overheid religieuze scholen subsidieert, is dat zo? Dat is een vergissing. Natuurlijk moet je een religieuze school kunnen

beginnen, maar zonder overheidssteun. Zoiets zou in Amerika niet stroken met de Grondwet. Trouwens, als ouders moeten betalen wordt zo'n school vanzelf minder aantrekkelijk en dat gaat weer segregatie tegen" (De Jong, 2013).

Bij krimpregio's gaat het doorgaans om de huidige krimp van de economie – die zich daar overigens betrekkelijk onafhankelijk van de recessie in grote steden voordoet zolang de rurale economie voortakkert, en ook enigszins vertraagd ten tijde van bezuinigingen. Maar het zijn regio's die hoe dan ook drievoudig – sociaal-economisch, sociaal-ruimtelijk en sociaal-cultureel – teruglopen. Gebieden met veel groen, en geruimde houtzagerijen, steenfabrieken, bierbrouwerijen, graanmalerijen, varkensfokkerijen en -slachterijen, sociale werkplaatsen en kazernes: al het oude gaat er voorbij, 't worden groene, braaf golvende landschappen – met, sinds één à anderhalve generatie steeds meer wegtrekkende jongeren en met gewortelde grijsaards. Autonome dorpen zijn woondorpen geworden, zo heet het ietwat kleurloos, maar ook zonder werkgelegenheid, zonder compleet en concurrerend onderwijs.

De strekking van het begrip "krimpregio" is dus comparatief, in tweevoudig opzicht. Ten eerste in tijd. Het oude dorp is voorbij, u kent het lied van Wim Sonneveld uit 1965 over het door de vooruitgang gehavende Brabantse dorp Deurne, en de boeken van Geert Mak, Jos Palm en Agnes Amelink over het verdwijnen van God

uit Jorwerd, Zeddam en uit geheel Nederland (Notten, 2012a). Er zijn nog keuterboeren, die er al generaties lang met hun koeien en op hun akkers elk jaar dezelfde rituelen uitvoeren. Akkers die tegenwoordig jaren achtereen verpest worden door een overdaad aan mais. En boeren wier zonen 's avonds op Nederland 1 solliciteren naar echtgenotes. Dorpen waar evenveel eenkennigheid als sociale cohesie bestond. En bestaat. Vroeger dankzij kermissen, bloemencorso's, concurrerend beierende kerkklokken en blazende fanfares, vandaag met motorcrosses, drankorgels, luidkeelse dialectmuziek, en met Facebook-rellen waar ook het jonge volk uit het westen graag op af gaat.

Vooraf in een tweede vergelijkend opzicht heeft het begrip iets verongelijkt: ze kunnen niet meer meekomen, die uithoeken van het land. Het zijn stilgelopen regio's, in landelijk vergelijkende zin. Krimregio's hebben de naoorlogse urbanisatie gemist. Het bedrijfsleven heeft er, vóór en na crisistijden, de koers niet bijgehouden. Kleine gemeenten moeten worden opgeschaald tot grotere van minimaal 100.000 inwoners – alleen al omdat het anders met de aanstaande decentralisatie (“transitie”) van kostbare onderwijs-, jeugd- en zorgvoorzieningen niks wordt. Zacht gestemd is de these dat de groene buitenomgevingen van steden de nodige rust bieden aan opgefokte stedelingen, op voorbij campings, en de betere klasse woont er graag, zeker op prettige woonwerk-school-afstanden. Cynisch zijn de even ambitieuze als bijwijlen zinloze beslissingen

vanuit “Den Haag” om dwars door groene omgevingen al dan niet getunnelde en niet-bereiden Fyra- of Betuwelijnen aan te leggen, en naar schaliegas te boren. Parlementaire enquêtes naar de gang van zaken rond de eerste twee worden afgehouden: onbetaalbaar.

Nee, dan die urbanisatie, oftewel de globalisering van steden: het zijn moderne, superieure trefwoorden. In de economie, de sociale wetenschappen, en ook in de politiek. Meer dan de helft van ons, van de mensheid zelfs, woont in grote steden, en mede door de technologie, de kenniseconomie en de sociale media zijn wij allemaal stedelingen. De Verenigde Staten, de Europese Unie en de BRIC-landen (Brazilië, Rusland, India en China) omspannen de wereld als een netwerk, een vangnet. Vergeet de momenteel 34 rijke lidstaten van de Oeso (en de 10 aangesloten landen) niet. Steden zijn onze habitat, dorpen zijn op z'n mooist buitenwijken in het groen. De stadse straat is de leefomgeving van jongeren, en daar beleven ze hun socialisatie en groeien ze naar hun volwassenheid. Globaal + lokaal = glokaal. Glokaliteit heeft uiteraard zo haar ruwe kanten: diversiteit, armoe, zelfverzekerde en neoliberale scherpte en concurrentie. De definities van (groot-) stedelijkheid zijn niet mondiaal geïkt, maar worden megasteden niet ook gekenmerkt door problematische rafelranden waar armoede, vervuiling en criminaliteit omgekeerd evenredig zijn met redelijk onderwijs, enig toezicht op de jeugd en met toegankelijkheid tot de moderne

BOOKS

arbeidsmarkt? En voor die rimpels hebben we steeds meer oog. Stuurse uitdagingen die hsa-oopleidingen aan hogescholen en sociale faculteiten van universiteiten oppakken. Ik ken een hogeschool die voor bijna al haar opleidingen tegenwoordig het woordje *urban* plaatst.

Erg veel aandacht krijgen de dubbele ongelijktijdigheden – tijd, regio's – van de Friese, Oost-Groningse, Achterhoekse, Brabantse, Zeeuwse en Limburgse krimpdorpen nog niet.

Met superieure, romantische en verontrustende vergelijkingen en vanzelfsprekendheden over steden en krimpregio's breekt *De dorpenmonitor*. Het rapport is een vervolg op *Thuis op het platteland* (Steenbekkers, Simon & Veldheer, 2006), over verschillen tussen steden en platteland, dat aanzette tot bescheiden investeringen in plattelandontwikkeling, en in zaken waarin het platteland goed kan zijn: groene omgeving, nieuw, kleinschalig en modern-ambachtelijk ondernemerschap, adequaat slim onderwijs, rust en leefbaarheid. Het nieuwe rapport, dat werd geschreven in opdracht van het ministerie van Economische Zaken, gaat zeker niet voorbij aan de eerdergenoemde problemen en gevaren, en het legt niet aan bij vanzelfsprekendheden, sombere noch romantiserende. Met het kabinet-Rutte I verdween zelfs het beleidsenthousiasme voor het verfraaien van het landschappelijk schoon, en sowieso voor regionale sores. Ook hier werd,

onuitgesproken, meer verantwoordelijkheid bij de verafgelegen gemeenten zelf gelegd.

De inleidende hoofdstukken, en *De dorpenmonitor* in z'n geheel, houden een heldere matrix aan: grote en minder grote steden, en grote én kleine dorpen, die dichtbij of veraf van de grote steden liggen. Vier dorpstypen zijn er dus. Tweederde van de Nederlanders woont in steden en stedelijke omgevingen, de rest op het platteland: in grote dorpen bij steden 7% en in kleine dorpen bij de steden 5,5% ("steden": vooral de G4), in grote afgelegen dorpen 8%, en in kleine afgelegen dorpen bijna 12%. De veraf-krimpdorpen zijn het meest kwetsbaar, zeker zodra de bevolking afneemt (vergrijs/ontgroent), en de generaties-lange vertrouwde industrie verdwijnt en/of elders clustert, moderniseert, door buitenlandse megaconcerns overgenomen wordt en afgeslankt; en waar kleine schooltjes de concurrentie niet aankunnen, en winkels lijden onder concurrentie, schaalvergroting en bol.com.

De Dorpenmonitor geeft een breed en genuanceerd beeld van de *Ontwikkelingen in de leefsituatie van dorpsbewoners*, zoals de ondertitel van het rapport luidt. Voorafgegaan door twee definitorische hoofdstukken, telt het boek twee hoofdstukken over de sociaal-economische positie, twee over de sociaal-ruimtelijke en drie over de sociaal-culturele kant van de dorpen. Met enige conclusies besluiten de hoofdstukken 10 en 11 het boek.

Eerst de *definities*. In zijn matrix-definitie is het rapport precies en scherp onderscheidend. Demografisch zeer herkenbaar is het plotselinge (sinds het laatste kwart van de vorige eeuw) proces van vergrijzing/ontgroening, en van de grotere afname van de bevolkingsgroei in afgelegen krimp gemeenten dan in meer stad nabije dorpen. Oudere jongeren en jongvolwassenen trekken eropuit. Plattelandelijk staat de economie, na een lichte vertraging, vandaag onder grotere druk dan in steden. Maar er is ook een andere bekende socioculturele ervaring: verhuizers van stad naar platteland, ook naar de krimp gemeenten, en in het bijzonder de "schapen met vijf poten" (aldus het rapport) dragen niet zelden stevig bij aan de sociale revitalisering en de activering van hun nieuwe omgeving. Ik kom daar straks op terug.

Dan de *sociaal-economische* positie van de genoemde vier soorten dorpen. Dorpen vlakbij de steden scoren goed tot heel goed. De arbeidsparticipatie is prima, bewoners kunnen zich een aangename woonomgeving permitteren. De situatie in kleine "afgelegen" dorpen baart zorg. De relatief vele kleine zelfstandige ondernemers lopen grotere risico's, net zoals de werkenden in loondienst: de inkomens zijn lager, de gezinnen groter, de toekomstperspectieven vager. Dat het met de vierde categorie dorpen (klein, afgelegen) het zwaarst gesteld is vindt mede zijn oorzaak in het feit dat de bewoners bij deze gevaren geen werk-, opleidings- en verhuisalternatieven

hebben. Alles verloopt in afgelegen krimpdorpen trager. Zelfs de economische crisis sloeg er langzamer toe. In steden groeide de werkloosheid scherper (43%) dan in dorpen (30%), en de werkloosheidsgevaaren zijn voor dorpen-jongeren en laagopgeleiden (resp. 7,5 en 5%) vooralsnog kleiner dan voor de stadse leeftijdgenoten en laagopgeleiden (resp. 12 en 8%).

Dan het onderwijs en de toeleiding naar de arbeidsmarkt. Het rapport stelt het onderwijs meteen aan de orde binnen het sociaal-economische kader, in de hoofdstukken 3 en 4. De plattelandsbevolking is en blijft lager opgeleid dan de stedelijke. In het westen is het aandeel van de hoogopgeleiden, bijna dertig procent, hoger dan in provincies als Friesland, Drenthe, Limburg en Zeeland, met ruim twintig procent. Reken daarbij de omstandigheid dat plattelandsouders hun kinderen nog altijd minder stimuleren om hogerop te gaan, het feit dat de helft van de alle scholen in ons land op het platteland staat én dat zulke scholen aan verkleinings- en kwaliteitsrisico's lijden, en men kan Nederland niet alleen betrappen op sociaal-etnische selectiviteit (de burgemeester van Rotterdam, Ahmed Aboutaleb: "De Grondwet maakt onderwijssegregatie een feit in Nederland, en dat is vreselijk"), maar ook op krimpregionale selectiviteit tot het voortgezet, middelbaar beroeps- en hoger onderwijs. En dat terwijl de schoolprestaties van basisscholieren in de dorpen gemiddeld genomen beter zijn (behalve in rekenen) dan

BOOKS

die van leerlingen in de stad, aldus hoofdstuk 4. Initiatiefrijke jongeren moeten ontsnappen, geprikkeld door de sociale media, door hun leraren en vrienden (en nog steeds te weinig door hun ouders).

De belangrijkste aanbeveling voor een echt krimpregionaal beleid is rechtstreeks af te leiden uit die voor het landelijk beleid: investeer meer in het onderwijs. Ik becijfer: Nederland haalt de minimum-Oeso-norm voor het onderwijs, oftewel het gemiddelde percentage dat de 44 lidstaten daaraan uitgeven, 6% van het bruto binnenlands product, niet: in 2013 is 't 5¼%. Ziedaar de tragiek van de overgekookte zorguitgaven en die van sociale zekerheid en arbeidsmarkt, die elk 29% van de begroting voor 2014 tellen, tegenover de 12% voor OCW (de percentages zijn van begin oktober 2013).

Ten tweede de *sociaal-ruimtelijke* positie van de dorpen. Rust, ruimte en natuur zijn de echte pluspunten die *De dorpenmonitor* opsomt. Minder lawaai en stank. Dubbelop vanzelfsprekend: in bijzonder mooi gelegen dorpen zijn vergelijkbare woningen meer waard (emotioneel, financieel) dan in andere dorpen; in dorpen in krimpregio's juist minder. Deze waarde van rust en ruimte (hoofdstuk 5) is zeer gebaat bij auto-mobiliteit (hoofdstuk 6). De sombere voorspellingen van vijftig jaar geleden zijn zeker daardoor deels niet uitgekomen. Sociologen als Van Doorn en Bouman hadden duidelijk te weinig oog voor de onafhankelijke

variabele van de privé-automobiliteit. Minder winkels en horeca, meer auto's.

Waarmee er meteen iets gezegd is over de infrastructuur, oftewel de determinanten van de *sociaal-culturele* positie van dorpen. Daarvan stelt het rapport drie aspecten aan de orde: zorgen om zorg (in hoofdstuk 7), omgangsvormen (hoofdstuk 8) en bewonersparticipatie (hoofdstuk 9). Tussen de dorpstypen zijn er weinig verschillen in de gezondheid en de beleving daarvan – ook daar staan, net als in de stad, de demografische en sociaaleconomische verschillen voorop. Gezonde ouderen blijven zolang mogelijk in hun dorpen wonen. Uiteraard staat bij elk van de dorpstypen de bereikbaarheid van zorg- en welzijnsvoorzieningen voorop, zeker voor (hoog)bejaarden. In enkele regio's, krimpregio's in het bijzonder, gaan zorgen opdoemen, om het maar voorzichtig te zeggen: de zorg-nabijheid van voldoende huisartsen (hun eigen vergrijzing...) en van huisartsenposten, de grotere risico's bij de eerstelijnszorg en haar kantoorurenbeschikbaarheid. De grootste ongewisheid is er te voorspellen en deels al te zien bij de onvermijdelijke ambities rond extramuralisering, burgerparticipatie en de veranderingen in de AWBZ (Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten) en de nieuwe versie van de Wmo (Wet maatschappelijke ondersteuning), met inbegrip van de geplande verplaatsing van extramuraal zorg van de eerste naar de tweede. Een invulling van de bij op Prinsjesdag 2013 gepresenteerde

“participatiesamenleving” leverde Martin van Rijn (PvdA), staatssecretaris van VWS, vervolgens begin oktober met zijn wetsvoorstel dienaangaande: “Uitgangspunt is dat iedere ingezetene eerst kijkt wat hijzelf kan doen, wat zijn sociale omgeving voor hem kan doen, of wat hij zelf voor een ander kan doen”. Ook het SCP-rapport kan niet aan de kanttekening ontkomen dat de beschikbaarheid van voorzieningen en de zorg-extramuralisering van gemeente tot gemeente kan gaan verschillen – net zoals dat bij de transitie van de jeugdzorg in 2015 het geval wordt. Tweede- of eerstelijnsvoorzieningen, meer of minder professionals. Hoofdstuk 7 attendeert op pagina 227 alvast op een nieuw (SCP-)onderzoek: “Voor het monitoren van gezondheid, welzijn en zorg in de dorpen is het des te belangrijker om naast de formele zorg zicht te houden op (de effectiviteit en continuïteit van) deze Wmo-initiatieven”.

Redden plattelandsbewoners het beter onder elkaar dan burenen in de stad?, zo luidt de kernvraag van het achtste hoofdstuk – die tegelijk de grenzen van de Wmo aanduidt. Antwoord: nee. Burenen op het platteland helpen elkaar niet meer of beter, laat staan verdergaand dan in de stad. In beide gevallen kunnen nieuwsgierigheid, roddel en sociale controle enige behoedzaamheid in de hulpvraag én in het hulpaanbod veroorzaken. Er zijn in dit opzicht overeenkomsten tussen stedelingen en dorpelingen. Goede en slechte burenenrelaties in dorpen, zowel de nabij de

steden als de verafgelegen dorpen, zijn selectief en soms grillig. Het prachtige onderzoek *The Established and the Outsiders*, van Norbert Elias en John Scotson (1965), wordt in het SCP-rapport niet aangehaald, en het mag dan het verslag van een Brits stadssociologisch onderzoek van vijftig jaar geleden zijn naar sociale spanningen tussen arbeidersbuurten in de stadsbuitewijk Winston Parva (fictieve naam), de echo van hun bevindingen is ook in stadsnabije en afgelegen dorpen in Nederland te horen. En waar er verschillen zijn tussen daar en hier, en tussen toen en nu, kunnen hedendaagse volgelingen van Elias en Scotson hun hart ophalen aan dit achtste en het negende hoofdstuk van *De dorpenmonitor*. De loopplank van hoofdstuk 8 naar hoofdstuk 9 ligt in “het mooie historische Dreischor in Schouwen-Duiveland en het onopvallende Kerkwerpe daar vlakbij. In Dreischor redden de kapitaalkrachtige bewoners zichzelf en elkaar en ontstaan initiatieven als vanzelf. In Kerkwerpe staan meer sociale huurwoningen en nemen de bewoners minder het heft in eigen hand om de leefbaarheid van het dorp te verbeteren [...] De hechte dorpsgemeenschap kan dus voortkomen uit de traditie van een dorp, maar kent ook nieuwe varianten” (p. 246). Ik ga nu helaas voorbij aan het sociologisch belang van de verschillen tussen zand- en kleigronden in de Noordelijke provincies waarop het SCP-rapport ook al wijst, en al helemaal aan de twistvraag welke verklaring de aanwezigheid van beide bodemsoorten in Den Haag biedt voor de sociale-klasse-verschillen in die stad.

BOOKS

Zijn de dorpen toegerust op de vele nieuwe taken die er op afkomen, in dat nieuwe politieke tijdperk waarin de verzorgingsstaat wordt ingeruild, althans door een centrale overheid die zich zelf steeds meer terugtrekt en die de verantwoording in een aantal zaken finaal laat schieten? Nog enkele keiharde determinanten stelt hoofdstuk 9 aan de orde: de economische crisis en de demografische krimp die steviger eisen aan burgers stellen. Burgers die zowel steeds mondiger willen worden en die ook meer kennis willen opdoen over hun dorp, zelfs over het dorp waarheen ze zojuist zijn verhuisd, dan lokale ambtenaren. Individualistische burgers, die zolang ze jong zijn minder hun sociale armen uit de mouwen steken dan ouderen en gepensioneerden.

We weten het: vrijwilligerswerk en maatschappelijke participatie doen het onder 55+-ers *worldwide*, na Canada, heel goed in ons land (en sinds 2004 steeds beter, aldus *De dorpenmonitor*), ondanks veel hedendaags gemoraliseer van politici (Notten, 2013b). Sociaal-cultureel en ten aanzien van de versterking van de sociale participatie, zelfs in verafgelegen krimpdorpen, blijkt de binnenkomst van stedelingen vruchtbaar: nieuwelingen met goede contacten in hun vorige werk- en woonomgeving, de vijfpotige schapen, zijn vaak profijtelijk voor hun nieuwe dorp.

De twee slothoofdstukken van het rapport (10 en 11) bouwen sociologisch voort op deze waarneming. Ruimer dan "sociologisch",

"regio-sociologisch" en "echt-platteland-sociologisch" namelijk. En vooral is de vraag aan de orde: hoe kunnen sociale wetenschappers, in de ruimste zin van het woord en afstand genomen van hun *balcony attitude*, bijdragen aan de sociale kwaliteit en de innovatieve kracht van wat nu nog zo kreuterig krimpregio's heten? Kreuterig: kortelings werd Liesbeth Spies (CDA, minister van Binnenlandse Zaken in het kabinet-Rutte I) voorzitter van de Achterhoek Agenda 2020, die in samenwerking tussen overheid, ondernemers en organisaties projecten gaat opzetten om de regio krimpbestendig te maken. Haar beloning van € 333 per dagdeel zal haar beslist nopen tot nevenbetrekkingen.

'n Halve eeuw. Hoe zit het nou met die regio's? Zijn bescherming, beslotenheid en angstzaaijerij in hun tegendeel gaan verkeren? Hebben ze seculiere gestalten gekregen? Nee, zo simpel ligt het niet. Volledige, *self supporting* dorpen van voorheen zijn tegenwoordig vaak woondorpen, in een soms betreurenswaardige zin. Met evidente risico's voor de opgroeiende generatie, dus vooral wat betreft het onderwijs en de toeleiding naar de arbeidsmarkt. Dat tweetal blijkt een regelrechte uitvergroting te zijn van de stadse en landelijke sorteermecanismen. Daar ligt de eerste uitdaging. Op elk van de drie invalshoeken van *De dorpenmonitor* – de sociaal-geografische, de sociaal-economische en de sociaal-culturele posities van de dorpen en hun twee tot zes miljoen bewoners – zijn interventie en support

geboden. Want daar beweegt al het een en ander.

Dat is uitdaging twee. Ik sluit niet uit dat investeringen in de hele scala van het beroepsvoorbereidend en -begeleidend onderwijs, met inbegrip van en met nadruk op het ambachtelijke/handvaardige werk (leerwerkplaatsen), veel kunnen uithalen, tja mits weldenkend begeleid en gemonitord door instellingen voor hoger beroepsonderwijs (kenniscentra, lectoraten) die gevestigd zijn "langs" de krimpregio's. Met innovatief onderzoek dat zich teweerstelt tegen de uitvergroting van de sorteerprocessen die elf-, twaalfjarigen in ons land sowieso bedreigen. Laten we verder gaan. Nu de lerarenopleidingen voor het basisonderwijs in kwalitatieve zin, vanaf of vóór de leerplichtige leeftijd, toch op de schop gaan (meer master-afgestudeerden voor de klas, zie Finland; wat te doen met de soms negatieve kanten van de opwaartse mobiliteit: vmbo-mbo-hbo; de drievoudige inslag: het vak, de didactiek en de pedagogiek), vormen krimpregionale vragen en uitdagingen een prima context van de professionalisering van het basis- en het voorgezet onderwijs. En ik wees er al eerder op (Notten, 2012b): die hsa-o-opleidingsprofielen van enkele jaren geleden zijn werkelijk toe aan meer durf en distinctie, de huidige zijn te grauw en te grijs. Hogescholen langs krimpregio's behoeven daarvoor nou ook weer niet *shrink* in plaats van *urban* op hun gevels en hun onderwijsprogramma's te plakken. En men hoeft er niet voor (terug) te verhuizen.

REFERENTIES

- Brands, J. (1992). *Die hoeft nooit meer wat te leren. Levensverhalen van academici met laaggeschoolde ouders*. Nijmegen: SUN.
- Elias, N., & Scotson, J.L. (1965). *The Established and the Outsiders*. London: Frank Cass & Co.
- Heek, F. van (1968). *Het verborgen talent: milieu, schoolkeuze en schoolgeschiktheid*. Meppel: J.A. Boom.
- Jong, S. de (2013, July 19). Behandel alle religies gelijk. *NRC Handelsblad*, pp. 6–7.
- Matthys, M. (2010). *Doorzetters. Een onderzoek naar de betekenis van de arbeidersafkomst voor de levensloop en loopbaan van universitair afgestudeerden*. Amsterdam: Aksant.
- Notten, T. (2012a). Drie keer Margaretha [Besprekingen van Jos Palm, Moederkerk, Agnes Amelink, De gereformeerden, en Gerard Mostert, Marga Klompé]. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 21(4), 76–88.
- Notten, T. (2012b). *Vleermuisouders en andere essays over het opgroeien in de stad*. Deel 4. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Notten, T. (2013a). Klein maar fijn? *Pedagogiek in Praktijk*, 19(74), 43.
- Notten, T. (2013b). De teruggezette verzorgingsstaat: opvoeding in het kwadraat? [Bespreking van Een beroep op de burger, Sociaal en Cultureel Rapport 2012]. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 22(2), 188–200.

BOOKS

Onderwijsraad (2013). *Grenzen aan kleine scholen. Sterk en pluriform onderwijs in tijden van krimp. Advies uitgebracht aan de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*. Den Haag: Onderwijsraad.

Steenbekkers, A., Simon, C., & Veldheer, V. (Eds.) (2006). *Thuis op het platteland. De leefsituatie van platteland en stad vergeleken*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.